

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ
ЛАНДШАФТНОЗНАВСТВА ПЛЯ ГЕОМОРФОЛОГІЇ**

УДК 911.9

Удовиченко В. В.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

**НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ПРЕДМЕТНОГО ПОЛЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СУТІСНО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Ключові слова: парадигма, концепція, підхід, етап розвитку, планувальна діяльність

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку продуктивних сил, виснаження та вичерпання превалюючої більшості природних ресурсів та умов існування людини, намагання географів шляхом застосування численних методів і методичних прийомів географії опрацювати та обґрунтувати практичні рекомендації в галузі природокористування багато у чому пояснюється своєрідною історичною традицією розвитку самого географічного знання, у структурі якого сформувалися самостійні розділи, концепції та підходи, застосування яких спрямовано на вивчення різноякісних територіальних процесів у рамках специфічного підходу – планувальної діяльності. Водночас опрацювання фундаментальних положень географічної теорії як такої, вичленування її принципів, методів і понять є безпосереднім теоретичним підґрунтям для виокремлення принципів та критеріїв раціонального природокористування. Адже, саме географічне знання здатне виявляти ґрунтовні зв'язки, які існують між різними дисциплінами, з метою вирішення проблем взаємодії суспільства і природи.

Метою даного дослідження є охарактеризувати сутність та принципові положення наукових концепцій і підходів, які формувалися в рамках предметного поля планувальної діяльності, за історичним аспектом, та заклали собою її основи й нині формують теоретико-методологічний апарат.

Історія вивчення. Розгляду питань, пов'язаних із аналізом наукових концепцій та методологічних підходів географії, фізичної та соціально-економічної географії, а також конструктивної географії присвячені численні роботи М. М. Баранського, Л. С. Берга, С. А. Мороза, Н. К. Мукітанова, Ю. Г. Саушкіна та ін. Але попри наявні відомості, практично відсутній аналіз даних концепцій з позиції територіального планування як важливої складової прикладної географії, спрямованої на розв'язання численних геоecологічних проблем сучасності.

Виклад основного матеріалу. Методологічні аспекти ландшафтного планування, як важливої складової територіального планування, можна охарактеризувати через систему наукових концепцій та підходів, які сформувалися в рамках предметного поля фізичної, соціально-економічної та конструктивної географії. Етапи розвитку територіального і ландшафтного планування охоплюють різноманітні періоди формування й накопичення географічних знань, виокремлення та впровадження наукових концепцій, і можуть бути згруповані у наступні.

Етап землеопису та розвитку експедиційних досліджень. Парадигма землеопису і експедиційних досліджень належить до найдавніших парадигм географії та існує вже близько 2,5 тис. років (роботи Геракліта “Про природу”, Страбона “Географія” та інші давньогрецькі джерела). Основним способом отримання знань на даному етапі був *збір первинних фактів*, а основне завдання

географа полягало у переміщенні досліджуваною територією й записі фактів у хронологічному порядку.

Етап розвитку комерційної географії. Суб'єктивність отриманої під час експедиційних досліджень інформації та надмірний об'єм первинних фактів змусив географів перейти до парадигми "комерційної географії" у період початкового розвитку морської торгівлі та світового ринку. Головна мета географів даного періоду полягала у аналізі різноманітних фактів, необхідних для успішного ведення торгівельної справи (сезонні зміни попиту та пропозиції, безпека торгівельних маршрутів та їх локалізація, характеристики морських портів, нових ринків збуту та ін.), визначення економічного значення різноманітних місцевостей. При цьому основними методами дослідження були опитування торговців та моряків, робота у великих торгівельних і будівельних компаніях [12].

Етап розвитку камеральної статистики у своєму виникненні та розвитку зумовлений накопиченням й аналізом фактів у результаті використання парадигми експедиційних досліджень та комерційної географії. Все це разом дозволило перейти у XVIII ст. до узагальнюючої парадигми камеральної статистики, сутність якої полягала у створенні статистики про державу не у результаті географічних експедицій або торгівельної діяльності, а у результаті узагальнення величезної кількості неструктурованих фактів на науковій основі. На той час камеральна статистика визначалася як описове державоведення окремих країн, необхідне для обслуговування поточної роботи керівництва держави та університетської підготовки молодих чиновників.

Етап розвитку антропогеографії та школи географії людини. У цей період Фрідріхом Ратцелем, одним з представників німецької наукової школи початку XX ст., було введено поняття "антропогеографії" як області суспільної географії, яка займається порівняльно-систематичним вивченням соціальної географії. Серед поглядів німецького вченого характерним є визнання впливу географічного середовища на розвиток народу, держави, ролі демографічних та космічних факторів у функціонуванні політичних систем, житті етносів і держави [12]. Однією з ідей Ф. Ратцеля була ідея про застосування дарвінівської біологічної концепції до людського суспільства (*соціальний дарвінізм*) [9]. У відповідності до цієї концепції людські угруповання повинні вести таку ж жорстку боротьбу за існування за тих чи інших умов навколишнього середовища, які рослини та тварини.

Іншим видатним представником близької за своїм змістом наукової парадигми французької школи географії людини був П. Відаль де ла Бланш. Сутність його концепції полягає у вивченні тісних взаємозв'язків між людиною та безпосередньо її оточуючим середовищем шляхом вивчення невеликих однорідних територій (подібність до планувальної діяльності) [16]. У рамках даної парадигми широко використовувалося поняття образу життя як соціальних спільностей звичаїв і традицій, що передаються із покоління до покоління. Таким чином, вчення та наукові концепції антропогеографії були за своїм змістом та розумінням доволі близькими до сучасного трактування ландшафтної організації території.

Етап розвитку хорологічної концепції (хорос – простір) пов'язаний із роботами видатного німецького вченого А. Геттнера (1859-1941), наукова діяльність якого була спрямована на пошуки нової, узагальнюючої теоретичної концепції географії. Головна теза його хорологічної концепції – географія не наука про місцевий розподіл різноманітних об'єктів, але про місцеве заповнення простору предметами [3, 12]. Дане завдання також співзвучне із завданнями сучасного ландшафтного планування.

Об'єктом вивчення географії А. Геттнер вважав земний простір з предметами і явищами, що заповнюють його, і взаємодіють між собою. Зв'язки між ними мають ландшафтну причинно-наслідкову природу. До подібних систем географічних об'єктів А. Геттнер відносив і людське суспільство.

Російський географ *Л. С. Берг* у 1915 р. розвиваючи ідеї А. Геттнера, говорив про те, що до сфери дії географії належить поширення річок, гроз, сумчастих, рас, релігій, споживання, звичаїв, казок тощо, але оскільки охопити усе це неможливо, географ повинен зупиняти свою увагу на предметах, які мають важливе географічне значення. Питання у тому, що є важливим, а що другорядним, вирішується у відповідності до духу часу й стану науки та взагалі має суб'єктивне значення [2].

Розвиток регіональної парадигми. Радянська (районна) школа географії. На початку ХХ ст. у географії було зроблено численні спроби пошуку єдиного способу накопичення та систематизації усієї багатоманітності географічних фактів. Результатом таких зусиль стало визнання у якості основного об'єкту географічних досліджень – території, а у економічній географії – економічного району, як ділянки земної поверхні (геосфери), в межах якої географічні об'єкти закономірно та взаємозумовлено пов'язані один з іншим в складі єдиного комплексу (як бачимо, конструктивно-географічний та планувальний підхід).

Найбільш видатними представниками такого підходу були *Річард Хартшорн* (США) та *М. М. Баранський* (колишній СРСР), який створив районний напрямок у радянській географії. Так, Р. Хартшорн розвивав думку про те, що головним завданням географії є вивчення територіальної диференціації господарської діяльності по земній поверхні та пояснення її відмінностей від місця до місця [14].

У той час, як *М. М. Баранський* та *М. М. Колосовський* створили теорію економічного районування, у основі якої лежали поняття географічного поділу праці, який призводить до спеціалізації певних територій на виробництві окремого продукту або частини продукту; енерговиробничого циклу як технологічного ланцюгу виробництв, що закономірно формують галузеву й територіальну структуру району та крупного економічного району як частини території країни, що має спеціалізацію у масштабі національної економіки, внутрішню соціально-економічну однорідність, та який спрямований на комплексний розвиток [1].

Етап розвитку галузевої парадигми. Диференціація географії на окремі напрямки, зокрема, диференціація економічної географії у 50-ті рр. ХХ ст. на географію населення, географію галузей господарства, географію природних ресурсів й природокористування паралельно із критикою регіональної парадигми (*Аккерман*, США) [12] дозволила вийти на новий етап більш глибокого аналізу специфічних факторів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та розвиток формального аналізу.

Розвиток соціологічного напрямку у зарубіжній географії. Біхевіоризм. У 50-ті рр ХХ ст. у зарубіжній географії під впливом активного розвитку соціологічних досліджень розвитку набув соціологічний напрямок, який використовував анкетні та експертні методи досліджень у їх просторовій інтерпретації. Цей напрямок виник у якості однієї з альтернатив економічному детермінізму, який пояснював усілякі соціогеографічні явища прагненням до отримання прибутків. У соціологічному напрямку виділяється концепція *біхевіоризму*, яка пояснює географічні явища поведінкою окремих людей. У географії біхевіоризм використовується з метою пояснення поведінки людей географічними особливостями території (звичаї, традиції ведення господарства тощо).

Етап “кількісної революції” та математична географія. Накопичення інформації про закономірності просторового розподілу однотипних фактів призвело до виявлення просторових закономірностей, які отримали математичний вираз шляхом геометричних побудов, застосування апарату території множин, теорії графів та інших математичних теорій. Особливого розвитку математичний підхід у географії набув у 60-ті та 70-ті рр. ХХ ст. під назвою “кількісна революція”. Засновником кількісної революції вважається американський географ Фред Шефер, який стверджував, що головне завдання географії полягає не у накопиченні та систематизації фактів про унікальні явища територіальної диференціації, а у формулюванні законів, які керують просторовим розподілом певних явищ на земній поверхні, тобто у пошуку універсальних просторових характеристик географічних особливостей [13].

Енвайроменталізм (від англ. environment – середовище, оточення) – так званий екологічний підхід, наукова парадигма, яка зародилася та набула розвитку у західних закордонних школах географії, та головною метою дослідження якої є зв'язки між географічним середовищем і суспільством. Проблема зв'язків між суспільством та оточуючим середовищем набула особливої актуальності з 60-х – 70-х рр. ХХ ст. у зв'язку зі зростанням небезпеки надмірного забруднення оточуючого середовища внаслідок активної господарської діяльності людини.

Сутністю даного напрямку є взаємна адаптація населення та середовища його існування, активна взаємодія людини з елементами природи. При цьому у розвитку суспільства природному фактору надається пріоритетне значення. У той же час, дана концепція виникла як результат узагальнення та перегляду системи поглядів у рамках географічного фаталізму і географічного нігілізму, географічного детермінізму та індетермінізму. Місце енвайроменталізму серед інших концепцій, які тим чи іншим чином стосуються розуміння та розв'язання питань взаємодії людини і природи, показано на рис.

Найперші представники енвайроменталізму (американські географи Е. Сімпл, Р. Сміт та Г. Тейлор) стверджували, що географічний розподіл праці визначається головним чином існуючими відмінностями у якостях природного середовища та наявних природних ресурсів, й цим виправдовували економічну і політичну експансію країн Заходу у різних регіонах світу (переважно у країнах, що розвиваються).

Географічний фаталізм (“перебільшення”) (від англ. *fatal* – невідворотний, неминучий або від лат. *fatalis* – визначений долею) являє собою систему поглядів, у основі яких лежить переконання людини у неминучості подій, які визначені наперед та лише проявляються як первинно сформовані властивості даного простору. Фаталізм виходить з абсолютизації впливу природних умов на розвиток суспільства (наприклад: народився у Африці, все життя будеш бідним, і навпаки). Але очевидним винятком з даного правила є Японія, яка практично не має власних природних ресурсів, але є однією з найбагатших країн світу. Отже абсолютизувати такий вплив ми не можемо.

Географічний нігілізм (“заперечення”) (від лат. *nihil* – ніщо) – світоглядна позиція, сутність якої полягає у запереченні цінностей. Появу поняття “нігілізм” пов'язують з ім'ям Фрідріха Генріха Якобі, німецького філософа, який джерелом пізнання зовнішнього світу вважав чуттєве сприйняття. Дана концепція також виходить з абсолютизації можливостей суспільства: суспільство виконує головну роль, а людина здатна приборкати будь-які сили та процеси природи. Наслідками такого ставлення до природи є зона лиха у затоці Кара-Богаз-Гол, екологічний вплив целюлозного комбінату на природу оз. Байкал та інші.

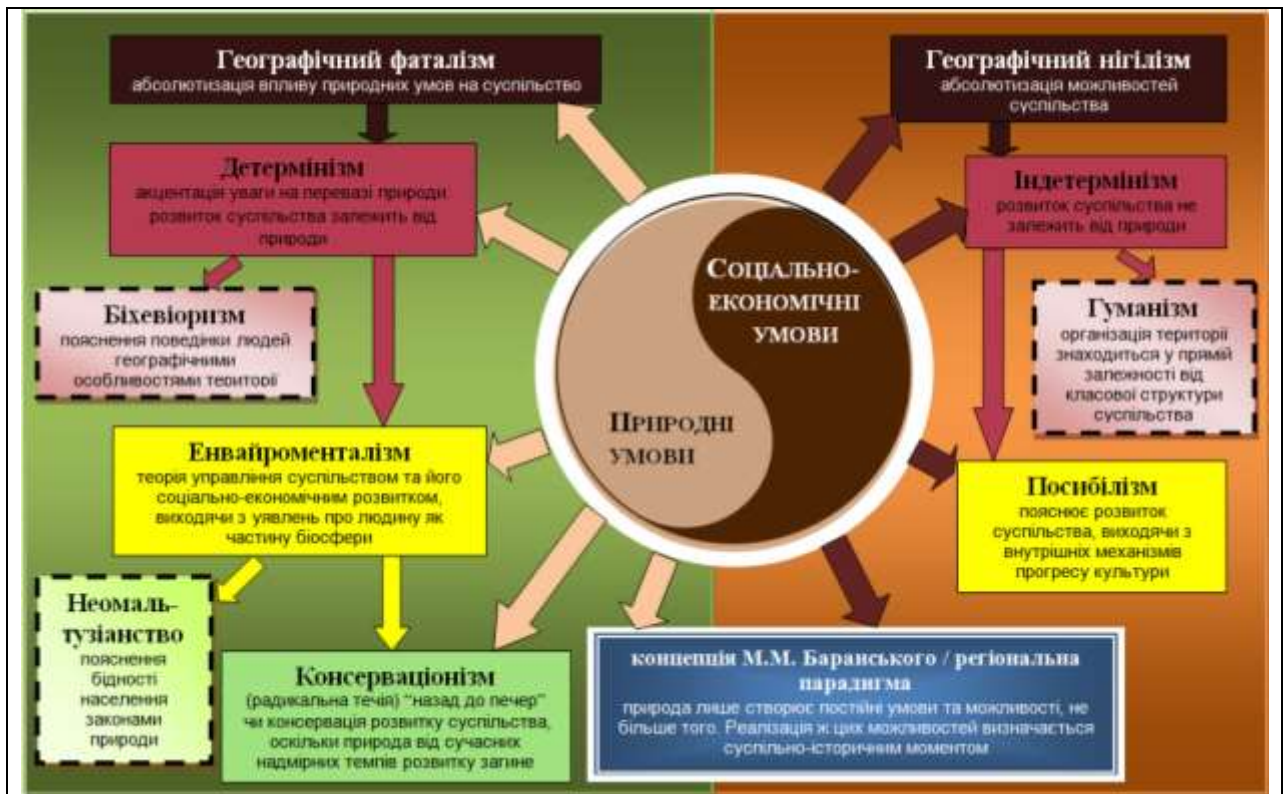

Рис. – Систематизація поглядів на суспільно-природну взаємодію (укладено автором)

Географічний детермінізм (від англ. *determine* – визначати, встановлювати) стосується акцентування уваги на перевазі природних явищ над розвитком людини. При цьому визначається, що розвиток суспільства залежить від природи. Так, у відповідності до даної концепції стверджується, що процес суспільного розвитку це не результат прояву об'єктивних закономірностей, а наслідок впливу сил природи. На думку представників даної теорії (Шарль Луї Монтеск'є, Іоганн Готфрід Гердер та ін.) [4, 8], будова земної поверхні, клімат, ґрунти, рослинність, тваринний світ та інші природні фактори безпосередньо визначають характер суспільного устрою, рівень господарського розвитку тих чи інших країн, та, навіть, фізичні і психологічні риси людей, їх здатності, схильності й темперамент. Соціально-економічні явища представники географічного детермінізму ставлять у визначальну залежність від географічних факторів.

Індетермінізм (від лат. *in* – не та *determinare* – визначати та англ. *indeterminate* – невизначений, сумнівний) – філософський погляд та методологічна позиція, яка заперечує об'єктивність причинних зв'язків, та виходять з того, що розвиток суспільства не залежить від природи. Але пояснювати розвиток людського суспільства власними механізмами недоцільно, оскільки і природні умови, і природні ресурси мають вагомий вплив. У філософії науки індетермінізм – це концепція, у відповідності до якої фундаментальні закони природи мають ймовірнісний характер, а випадок є необхідною її сутністю, яка дозволяє пояснити її самоорганізацію та еволюційний характер [5].

Неомальтузіанство – теорія про народонаселення, прибічники якої (послідовники англійця *Томаса Мальтуса*) пояснюють бідність населення не рівнем розвитку виробничих сил, а "природним законом природи"; а соціально-економічну відсталість країн, що розвиваються, не економічною ситуацією у країні, регіоні та світі, а винятково надмірним зростанням кількості населення [12].

Т. Мальтус стверджував, що чисельність населення зростає у геометричній прогресії, у той час як ресурси харчування, необхідні для життя даного населення, – у арифметичній [15]. Таким чином, рано чи пізно, як би повільно не зростала кількість населення, лінія зростання його кількості все одно перетнетесь із прямою арифметичної прогресії харчових ресурсів. Нині дана теорія вважається помилковою, оскільки не враховує закономірностей демографічного переходу, зменшення запасів вичерпних ресурсів та винайдення нових технологій поповнення ресурсів харчування.

Розвиток просторово-аналітичної парадигми. Позитивізм. У контексті даної парадигми вважається, що головним предметом географічних досліджень виступають просторові особливості угруповань людини. Просторово-аналітичний напрямок спрямований на з'ясування особливостей розміщення явищ, що ще з часів розвитку класичної географії вважається однією з головних дослідницьких проблем географії. Але розміщення не вичерпує усієї проблематики досліджень. У просторово-часовій системі усі явища розглядаються як динамічні й такі, що змінюються у часі.

Позитивізм (від лат. *positivus* – позитивний) – науковий напрямок, який намагається охарактеризувати усе багатоманіття оточуючого світу шляхом розгляду й доведення до громадськості даних наукових досліджень, явищ оточуючого світу без спроб цілісного узагальнення наявних даних. Останні удосконалюються шляхом постійної модифікації різноманітних гіпотез, верифікації їх на практиці з метою більш точного відображення реальності.

Радикальна географія. Гуманізм. Радикальна географія – сучасний географічний напрямок, який набув розвитку та поширення у Франції, США і Великобританії. Прибічники даного напрямку стверджують, що організація території у будь-якій соціально-економічній формації знаходиться у прямій залежності від класової структури суспільства. Виникненню та розвитку радикальної географії сприяло посилення соціальної нерівності, збільшення диспропорцій у рівні та якості життя між розвиненими та країнами, що розвиваються, загострення екологічних проблем, провал численних регіональних програм розвитку у країнах, що розвиваються. Представники радикальної географії вважають своїм головним завданням боротьбу із соціальною несправедливістю, а також за загальне підвищення й територіальне вирівнювання “якості життя”, із глобалізацією у цілому. Радикальну географію часто також називають неомарксистською географією.

Гуманізм – вчення про вивчення умов життя населення, виходячи з тієї позиції, що люди існують у своїх власних суб'єктивних світах, створених ними самими, всередині яких вони діють як вільні агенти. Гуманістична географія ґрунтується на глибокій критиці робіт позитивістів, а її основним завданням є розуміння людини як істоти, яка “живе, діє та мислить” [12].

Системно-структурний підхід. Компромід між математичним підходом (пошуком загального) та географічним підходом (пошуком унікального) почали шукати у системно-структурному підході, який дозволяє здійснити формалізований опис сукупності фактів з урахуванням якісних характеристик та особливостей. Основою системного підходу та кібернетики варто вважати роботи А. А. Богданова “Тектологія” (1917 р.), Н. Вінера (1947 р.) та Л. фон Берталанфі (1950 р.) [12].

Основою системно-структурного підходу слугує структурний ланцюг: елемент → зв'язок → структура → субстрат → підсистема → система → суперсистема. У цій парадигмі головним об'єктом вивчення є територіальні соціально-економічні системи й територіальні структури географічних об'єктів

(ландшафтів) (Ю.Г. Саушкін та ін., 1968), а основними типами географічних систем – морфологічні, каскадні та керовані системи [10].

Теорія дифузії інновацій (нововведень), яскравим представником якої є шведський вчений *Торстен Хагерстрандт* (50-60-ті рр. ХХ ст.), базується на тому, що економічний розвиток являє собою результат дифузії (розтікання) між країнами та регіонами нововведень – технічних удосконалень, нових джерел сировини та енергії й науково-технічного прогресу у цілому [12]. Поняття, якими оперує теорія дифузії нововведень, – відстань, поле, контакт, інформація, – добре вписуються у модель інформаційного суспільства, яке нині активно формується.

Висновки. Як відомо, змістову сутність теоретико-методологічного апарату формують концепції, підходи та принципи. Розкриті за історичним аспектом, такі наукові основи є важливою складовою наукових пошуків. Осмислення атрибутивних характеристик сучасного наукового пізнання і наукової діяльності, визначення інваріантів методологічного простору пізнавального процесу та аналітичний огляд процесу становлення концептуальних засад географії і конструктивної географії, теоретичних основ планувальної діяльності – важлива фундаментальна основа для розв'язання запитів практики у майбутньому. У складі численних концепцій виявляються суперечливі питання окреслення предмета планувальної діяльності, намічаються перспективи подальших теоретичних пошуків.

Список літератури

1. *Баранский Н. Н.* Избранные труды. Научные проблемы географии / Н. Н. Баранский. – М. : Мысль, 1980. – 239 с.
2. *Берг Л. С.* Очерки истории русской географической науки (вплоть до 1923 года) / Л. С. Берг. – Л. : Изд-во АН СССР, 1929. – 152 с.
3. *Геттнер А.* География: ее история, сущность и методы (Die Geographie) / А. А. Геттнер ; [под ред. Н. Н. Баранского]. – Л.-М. : Госизд, 1930. – 416 с.
4. *Гулыга А. В.* Гердер / А. В. Гулыга. – М. : Мысль, 1975. – 184 с.
5. *Лебедев С. А.* Детерминизм и индетерминизм в развитии естествознания / С.А. Лебедев, И. К. Кудрявцев // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2005. – № 6. – С. 3-20.
6. *Мороз С. А.* Методология географічної науки : навч. посібник / Мороз С. А., Онопрієнко В. І., Бортник С. Ю. – К. : Заповіт, 1997. – 333 с.
7. *Мукитанов Н. К.* От Страбона до наших дней: Эволюция географических представлений и идей / Н. К. Мукитанов. – М. : Мысль, 1985. – 233 с.
8. *Плавинская Н. Ю.* “Дух законов” Монтескье и публицистика Великой Французской революции 1789-1799 гг. / Н. Ю. Плавинская // От старого порядка в революции. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – С. 145-155.
9. *Ратцель Ф.* Земля и жизнь : сравнительное землеведение. Т. 1-2 / Ф. Ратцель. – СПб., 1903-1906.
10. *Саушкин Ю. Г.* История и методология географической науки / Ю.Г. Саушкин. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – 423 с.
11. *Страбон.* География / Страбон ; пер. Г. А. Стратановского; под общ. ред. С. Л. Утченко. – М. : Наука, 1964. – 944 с.
12. Экономическая география как наука [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.myshared.ru/slide/220868/> (Дата звернення 28.12.2014).
13. *Schaefer F. K.* Exceptionalism in Geography : A Methodological Examination / Fred Kurt Schaefer // Annals of the Association of American Geographers. – 1953. – Vol. 43.
14. *Hartshorne R.* Perspective on the nature of geography / R. Hartshorne. – Chicago : Rand McNally&Company, 1959. – 220 p.
15. *Malthus T.* An Essay on the Principle of Population / T. Malthus. – Oxford : University Press, Business & Economics, 1993. – 208 p.
16. *Vidal De La Blanche P.* Tableau de la Geographie de la France / P. Vidal De La Blanche. – Paris : Boulevard Saint-Germain, 1908.

Удовиченко В. В. Наукові концепції та підходи предметного поля планувальної діяльності: сутнісно-історичний аспект. У представленій статті з позиції історичного аспекту розглянуто основні наукові концепції, які так чи інакше позначилися на формуванні предметного поля планувальної діяльності. Було охарактеризовано такі етапи та підходи, як: антропогеографія, хорологічна концепція, регіональна та галузева

парадигма, біхевіоризм тощо. Крім того, було створено графічну модель взаємозалежностей та взаєморозвитку для тих з них, які мають найтісніші зв'язки з планувальною діяльністю та безпосередньо стосуються питань суспільно-природної взаємодії.

Ключові слова: парадигма, концепція, підхід, етап розвитку, планувальна діяльність.

Udovichenko V. V. Scientific concepts and approaches of subject field of planning activity: essence-historical aspect. The key concepts which have had some influence on the formation of subject field of planning activity are considered from the historical aspect in this article. Such stages and approaches as anthropogeography, chorological concept, regional and sectorial paradigm, behaviorisms, etc. are characterized. Moreover the graphic model of interdependency and development of some of them, which has the closest linkages with planning activity and directly deals with social-natural interconnectedness, was created.

Keywords: paradigm, concept, approach, stage of development, planning activity.

Удовиченко В. В. Научные концепции и подходы предметного поля планировочной деятельности: сущностно-исторический аспект. В представленной статье с позиции исторического аспекта рассмотрено основные научные концепции, которые тем или иным образом нашли свое отображение в формировании предметного поля планировочной деятельности. Были охарактеризованы такие этапы и подходы, как: антропогеография, хорологическая концепция, региональная и отраслевая парадигма, бихевиоризм и другие. Кроме того, было создано графическую модель взаимозависимостей и взаиморазвития для тех из них, которые имеют наиболее тесные связи с планировочной деятельностью и непосредственно касаются вопросов общественно-природного взаимодействия.

Ключевые слова: парадигма, концепция, подход, этап развития, планировочная деятельность.

Надійшла до редколегії 20.02.2015

УДК 911.6

Іваненко Є. І.

Інститут географії НАН України

КОМПЛЕКСНЕ ПРИРОДНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-КАРТОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Ключові слова: комплексне природне районування, картографічне відображення, історичний огляд

Постановка проблеми. Комплексне природне районування – один з основних напрямків результативної діяльності у фізичній географії, який вивчає поширення природних компонентів у зв'язку між собою. Залежно від досліджуваних компонентів природи розробляють фізико-географічне, ландшафтне, біогеографічне районування, районування «зон життя» тощо. Найбільш важливим є вивчення залежності поширення між живими та неживими компонентами природи. Основними результатами розробки районування є визначення внутрішніх закономірностей регіонів та картографічне відображення їх меж.

Картографічний спосіб відображення дійсності здавна є специфічним і одним з головних для географії інструментом дослідження. Він дозволяє отримувати значний обсяг просторової інформації, який практично неможливо виразити у текстовому форматі. Для дослідників комплексного природного районування території України дуже важливо мати картографічний огляд досвіду попередників, що і здійснено в даному дослідженні.